

Παρουσίαση 24^η, 22.12.2024

**4η Ενότητα: Η Παραγωγή της Σχετικής Υπεραξίας
13ο κεφάλαιο: Μηχανήματα και Μεγάλη Βιομηχανία**

Ενότητα 4: Το εργοστάσιο

Επανάληψη 1-3: Η εισαγωγή των μηχανημάτων στην εργασιακή διαδικασία:

- αυξάνει το ανθρώπινο υλικό εκμετάλλευσης προσθέτοντας παιδιά και γυναίκες
- οδηγεί στην άμετρη παράταση της εργάσιμης μέρας
- ρευστοποιεί περισσότερη εργασία σε κάθε χρονική στιγμή
- εντείνει την εκμετάλλευση της εργασιακής δύναμης

Ο Marx διαμορφώνει ένα ενδιαφέρον αφήγημα για τον μοντερνισμό των μηχανών. Υπάρχει μια εγγενής και εσωτερική αντίφαση ανάμεσα στην ουτοπία και τη δυστοπία: οι μηχανές θα μπορούσαν να απελευθερώνουν δυνατότητες, αλλά ο καπιταλισμός μεταστρέφει τα αποτελέσματα της εισαγωγής τους. Αυτά τα δύο δεν είναι διακριτά. Συνέχονται εσωτερικά με αυτήν την αντίφαση. Την ίδια στιγμή που απελευθερώνει δυνατότητες, τις στρέφει αμέσως εναντίον των ανθρώπων. Με τα λόγια του Marx, “ακόμη και η ελάφρυνση της εργασίας γίνεται ένα μέσο βασανισμού, καθώς η μηχανή δεν απελευθερώνει τον εργάτη από την εργασία, αλλά την εργασία του από το περιεχόμενό της” (σ. 387).

Η πρώτη στιγμή που το βλέπουμε αυτό καθαρά είναι στη διαπραγμάτευση του υποκειμένου στην εκμηχανισμένη παραγωγή (σ. 384):

Στην πρώτη διατύπωση, ο συνδυασμένος συνολικός εργάτης ή το κοινωνικό εργασιακό σώμα εμφανίζεται ως το αυθυπερβαίνον υποκείμενο και το μηχανικό αυτόματο εμφανίζεται ως αντικείμενο· στην άλλη διατύπωση, το ίδιο το αυτόματο είναι το υποκείμενο και οι εργάτες είναι απλά απλώς προσαρμοσμένοι ως ευσυνείδητα όργανα στο ασυνείδητα όργανα και όλοι μαζί υπάγονται στην κεντρική κινητήρια δύναμή του.

Η πρώτη διατύπωση ισχύει για κάθε χρησιμοποίηση μηχανών σε μεγάλη κλίμακα. Η δεύτερη χαρακτηρίζει την κεφαλαιοκρατική χρησιμοποίησή τους. Με άλλα λόγια, η μηχανή δεν υπηρετεί τον εργάτη, αλλά ο εργάτης τη μηχανή. Αυτό ενυπάρχει στην ίδια τη σχέση κεφάλαιο, η εργασιακή διαδικασία υπάγεται στη διαδικασία αξιοποίησης του κεφαλαίου. Στον λόγο αστών οικονομολόγων (π.χ. Ure, από τον οποίο αντλεί τα παραπάνω παραθέματα ο Marx, δεν γίνεται με σαφήνεια αυτή η διάκριση μεταξύ εκμηχάνισης ασχέτως κοινωνικού τρόπου παραγωγής και εκμηχάνισης εντός ΚΤΠ.

*Στο εργοστάσιο ένας νεκρός μηχανισμός υπάρχει ανεξάρτητα απ’ αυτούς, και αυτοί ενσωματώνονται σε αυτόν ως ζωντανά εξαρτήματά του (387) + δεν χρησιμοποιεί ο εργάτης τον εργασιακό όρο, αλλά αντιστρόφως ο εργασιακός όρος χρησιμοποιεί τον εργάτη, όμως μόνο με τα μηχανήματα αυτή η αντιστροφή γίνεται **τεχνικά απτή πραγματικότητα (387)** + Με τη μετατροπή του σε αυτόματο το εργασιακό μέσο εμφανίζεται απέναντι στον ίδιο τον εργάτη στη διάρκεια της εργασιακής διαδικασίας ως κεφάλαιο, ως νεκρή εργασία που κυριαρχεί και απομυζά τη ζωντανή εργασιακή δύναμη (387). Φετιχισμός: η μηχανή δεν φαίνεται σαν υποκείμενο, είναι το υποκείμενο*

Τι άλλο συντελείται στη βιομηχανία μεγάλης κλίμακας; Ο εργάτης δίνει στη μηχανή και τη δεξιοτήτά του χειρισμού, χάνει την ειδίκευσή του και καταρρέει το τεχνικό θεμέλιο του καταμερισμού της εργασίας στη βιοτεχνία με τη συνακόλουθη ιεραρχία ανάμεσα σε

εξειδικευμένους και ανειδίκευτους εργάτες. Τη θέση αυτών των διαφορών καταλαμβάνουν φυσικές διαφορές (ηλικία, φύλο). Και πάλι φυσικοποίηση του φύλου και των συνεπαγόμενων δεξιοτήτων. Με αυτόν τον βάνουσο τρόπο, και σε αντίθεση με την ιδιαιτερότητα της υποκειμενικότητας του μισθωτού εργάτη στη βιοτεχνία, η μεγάλης κλίμακας βιομηχανία γεννά, ως το πιο γνήσιο προϊόν της, έναν καθολικό εργάτη, δηλαδή ένα παραγωγικό υποκείμενο ικανό να συμμετέχει σε κάθε μορφή της εργασιακής διαδικασίας (Starosta, 2011).

Η μακροχρόνια τάση μείωσης των δεξιοτήτων των εργαζομένων στον βιομηχανικό καπιταλισμό έχει διερευνηθεί διεξοδικά από τον Harry Braverman στην κλασική του μελέτη, *Labour and Monopoly Capitalism* (Εργασία και μονοπωλιακός καπιταλισμός): *The Degradation of Work in the Twentieth Century* (1979). Ο Braverman έχει επικριθεί για την υποτίμηση της συνείδησης και των αγώνων των εργαζομένων στην τροποποίηση και καθοδήγηση της εξέλιξης της ίδιας της εργασιακής διαδικασίας. Ωστόσο, η ανάλυση του Braverman, ασχολείται με το ευρύ φάσμα της ιστορίας της συσσώρευσης του κεφαλαίου και με το κατά πόσο μπορεί κανείς να μιλήσει για μακροπρόθεσμες μονόδρομες αλλαγές στην εργασιακή διαδικασία. Δηλαδή, το ζήτημα δεν αφορά μόνο το αν οι εργάτες είναι υποκείμενα ή αντικείμενα της ιστορίας, ή ακόμη και αν η ταξική πάλη τροποποιεί την εξέλιξη της εργασιακής διαδικασίας- μάλλον, σε ένα υψηλότερο επίπεδο αφαίρεσης, αφορά το αν ο καπιταλισμός έχει μία συγκεκριμένη ιστορική τροχιά. Ο Postone (1993) υποστηρίζει πως μια τέτοια τροχιά δεν μπορεί να εξηγηθεί με αναφορά μόνο στους ταξικούς αγώνες. Τα συναφή ζητήματα είναι αν μια τέτοια τροχιά ανάπτυξης δείχνει προς την πιθανή υπέρβαση του καπιταλισμού και, περαιτέρω, αν αυτή η δυνατότητα συνεπάγεται την αυτοπραγμάτωση του προλεταριάτου ή, μάλλον, την κατάργηση της προλεταριακής εργασίας.

Ως προς τον τεχνικό καταμερισμό της εργασίας, υπάρχει και στο εργοστάσιο ανάμεσα σε ομάδες εργατών που χειρίζονται διαφορετικές ειδικές μηχανές, έχουμε απλή συνεργασία. η διαρθρωμένη ομάδα της βιοτεχνίας αντικαθίσταται από τη συνάφεια κύριου χειριστή και βοηθών. Προσοχή, όμως, εδώ δεν έχουμε την παλιά βιοτεχνική σταθεροποίηση, δεν υπάρχει ισόβια ειδίκευση στη χρήση μιας ειδικής μηχανής, μπορεί να ζητηθεί από την εργάτη η εναλλαγή όταν υπάρχει ανάγκη (και ποτέ για το καλό του, για να μην βαριέται κλπ). Από την άλλη, η ισόβια χρήση μιας ειδικής μηχανής καταπονεί το νευρικό σύστημα του εργάτη, ενώ καταστέλλοντας τη σωματικότητα, βλάπτει και το σώμα, κατάσχει κάθε ελεύθερη σωματική και πνευματική δραστηριότητα. Ταυτόχρονα, δημιουργείται μια ανώτερη εργατική τάξη, ασημαντή αριθμητικά, αποτελούμενη από αυτούς που επιτηρούν και επιδιορθώνουν μηχανές, εν μέρει επιστημονικά ειδικευμένα και εν μέρει χειρωνακτική.

Οι μηχανές στο μεγάλο εργοστάσιο ολοκληρώνουν τον διαχωρισμό ανάμεσα στην πνευματική και τη χειρωνακτική εργασία, οι πνευματικές δυνάμεις (η επιστήμη) γίνονται δυνάμεις του κεφαλαίου, μαζί με τις τεράστιες φυσικές δυνάμεις και τη μαζική κοινωνική εργασία που ενσαρκώνεται στο σύστημα των μηχανών επιβάλλονται στον εργάτη των μηχανών, γίνονται το αφεντικό του. Το κεφάλι (εγκέφαλος) του αφέντη ενάντια στα εργατικά χέρια. ‘Οι νοητικές αντιλήψεις ανήκουν στους καπιταλιστές - αυτοί είναι που σχεδιάζουν τα πράγματα. Οι εργάτες υποτίθεται ότι δεν πρέπει να σκέφτονται. Πρέπει απλά να προσέχουν τις μηχανές’ (Harvey, 2010, σ. 386).

Ιντερλούδιο. Μετρόπολις

Ο Postone υποστηρίζει ότι όταν ο Marx περιγράφει την ανάπτυξη της βιομηχανίας μεγάλης κλίμακας με όρους αντικατάστασης της ανθρώπινης δύναμης από τις φυσικές δυνάμεις, δεν αναφέρεται μόνο στην αξιοποίηση φυσικών δυνάμεων όπως ο ατμός και το νερό, αλλά και στην ανάπτυξη των κοινωνικά γενικευμένων παραγωγικών δυνάμεων. Έτσι, χαρακτηρίζει ως «φυσικές δυνάμεις της κοινωνικής εργασίας» τις παραγωγικές δυνάμεις που προκύπτουν από τη συνεργασία και τον καταμερισμό της εργασίας, σημειώνοντας ότι -όπως οι φυσικές δυνάμεις, όπως ο ατμός και το νερό- δεν κοστίζουν τίποτα. Από αυτή την άποψη, παρατηρεί ότι και η επιστήμη είναι σαν μια φυσική δύναμη- μόλις ανακαλυφθεί μια επιστημονική αρχή, δεν κοστίζει τίποτα. Τέλος, συζητώντας για τα αντικειμενοποιημένα μέσα παραγωγής, ο Marx ισχυρίζεται ότι, πέρα από το κόστος της απόσβεσης και των βοηθητικών ουσιών που καταναλώνονται (πετρέλαιο, άνθρακας κ.ο.κ.), οι μηχανές και τα εργαλεία κάνουν τη δουλειά τους δωρεάν- όσο μεγαλύτερη είναι η παραγωγική αποτελεσματικότητα της μηχανής σε σύγκριση με εκείνη του εργαλείου, τόσο μεγαλύτερη είναι η έκταση της δωρεάν υπηρεσίας της. Συνδέει αυτή την παραγωγική αποτελεσματικότητα με τη συσσώρευση της προηγούμενης εργασίας και της παραγωγικής γνώσης, περιγράφοντας τη μεγάλης κλίμακας βιομηχανία ως μια μορφή παραγωγής στην οποία «ο άνθρωπος [έχει] καταφέρει να κάνει το προϊόν της προηγούμενης εργασίας του... να εκτελεί δωρεάν υπηρεσία σε μεγάλη κλίμακα, όπως μια δύναμη της φύσης (Postone, σ. 338).

Ωστόσο, η επιστημονική συνειδητή ρύθμιση της κοινωνικής εργασίας που χαρακτηρίζει τη βιομηχανία μεγάλης κλίμακας δεν είναι ένα χαρακτηριστικό που φέρουν οι εργάτριες που εκτελούν άμεση εργασία στην άμεση παραγωγική διαδικασία (Starosta, 2011).

Το εργοστάσιο θυμίζει στρατώνα. Με φαντάρους/στρατιώτες και υπαξιωματικούς/επιστάτες. Ένα σύστημα πειθάρχησης. Γεννιέται ο εργοστασιακός κώδικας. Ιδιωτικό δίκαιο το οποίο συμπυκνώνει την εξουσία του εργοστασιάρχη. Η μία αντισυμβαλλόμενη πλευρά επιβάλλει το δικαίό της στην άλλη. So much για την 'κατά τα άλλα τόσο αγαπητή από την αστική τάξη διάκριση των εξουσιών και το ακόμη πιο αγαπητό σύστημα αντιπροσώπευσης'. Στη θέση του μαστιγίου, ο κατάλογος των ποινών. Οι εργοστασιάρχες παρακρατούν μισθό για την καθυστέρηση στη δουλειά, κερδίζουν και από την ασυνέπεια, όταν δεν την προκαλούν με τερτίπια (παράδειγμα επιστάτη που κλείνει νωρίτερα τις πύλες, δεν υπάρχει ρολόι).

Στο εργοστάσιο, οι βιοτικοί όροι του εργάτη είναι άθλιοι. Κάνουν κακό στην υγεία του ενώ η ταχύτητα των μηχανών παράγει θάνατο. Εξαιρετική χρήση της στατιστικής από τον Marx στην απόδοση των αυξημένων εργατικών ατυχημάτων στο καθάρισμα των μηχανών ενώ βρίσκονται σε λειτουργία. (υποσ. 190α, σελ 390)

Ενότητα 5: Ο αγώνας μεταξύ του εργάτη και της μηχανής

Ο πόλεμος ανάμεσα στον εργάτη και τον κεφαλαιοκράτη είναι καταστατικός στη σχέση κεφάλαιο. Με την εισαγωγή των μηχανών παίρνει μια διαφορετική μορφή. Ο εργάτης στρέφεται ενάντια στη μηχανή, το ίδιο το εργασιακό μέσο, τον υλικό τρόπο ύπαρξης του κεφαλαίου. Ο Marx εξηγεί (σελ. 395) πως 'η **αυτοτελής** και **αποξενωμένη** μορφή που ο ΚΤΠ δίνει εν γένει στους όρους εργασίας και στο προϊόν της εργασίας απέναντι στον εργάτη αναπτύσσεται λοιπόν με τις μηχανές σε μια πλήρη αντίθεση. Γι' αυτό με τις μηχανές ξεσπά για πρώτη φορά η βίαιη εξέγερση του εργάτη ενάντια στο εργασιακό μέσο.' Μέσα στην ενότητα μας δίνει παραδείγματα από την καταστροφή μηχανών από τον όχλο και τους

εργάτες, αλλά και με τη στήριξη του κοινοβουλίου στις αρχές του 17ου αιώνα (διπλή κίνηση κατά Πολάνυι). Στις αρχές του 19ου αιώνα, το κίνημα των Λουδιτών.

Ιντερβιού: <https://www.youtube.com/watch?v=BMewz8ZvM5A>

Απαιτείται χρόνος και εμπειρία έως ότου μάθει ο εργάτης να διακρίνει τις μηχανές από την κεφαλαιοκρατική χρησιμοποίησή τους, και συνεπώς έως ότου στρέψει τις επιθέσεις του από τα υλικά μέσα παραγωγής στην κοινωνική μορφή εκμετάλλευσής τους.

Υπάρχει μια ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στη βιοτεχνική και τη βιομηχανική περίοδο.

Στη βιοτεχνική, ο καταμερισμός της εργασίας με τη χρήση διαφορετικών μηχανικών εργαλείων δυνητικά μπορεί να αναπληρώσει εργάτες, αλλά δεν τους εκτοπίζει πραγματικά. Κατά βάση, αυξάνει δυσανάλογα πολύ το παραγόμενο προϊόν της εργασιακής δύναμης ώστε να καλύψει τη ζήτηση των αγορών. Γι' αυτό και οι αγώνες που ξεσπούν είναι ανάμεσα σε συντεχνιακούς πρωτομάστορες και προνομιούχες πόλεις και το βιοτεχνικό κεφάλαιο. Όταν εφαρμόζονται στην αγροτική καλλιέργεια, οδηγούν όντως σε επαναστατικές αλλαγές με άμεσες υλικές επιπτώσεις, αλλά εδώ ο πόλεμος μαίνεται ανάμεσα σε μεγάλους και μικρούς γαιοκτήμονες.

Στη βιομηχανική παραγωγή, η εισαγωγή νέων μηχανημάτων όντως υποκαθιστά ζωντανή εργασιακή δύναμη. Επιπλέον, η αφαίρεση της δεξιότητας του εργάτη συνεπάγεται ότι μαζί με τη χρηστική αξία της εργασιακής του δύναμης, χάνεται και η ανταλλακτική της αξία. Δημιουργείται ένας **πλεονάζων πληθυσμός**, ο οποίος δεν είναι πλέον άμεσα αναγκαίος για την αυτοαξιοποίηση του κεφαλαίου. Είναι η πρώτη φορά που ο Marx αναφέρεται στην ανεργία που προκαλεί η τεχνολογική ανάπτυξη. Ο εργάτης είναι στα αζήτητα, με αποτέλεσμα να κατακλύζει τους βιομηχανικούς κλάδους σε αναζήτηση εργασίας μειώνοντας την τιμή της εργασιακής δύναμης κάτω από την αξία της. Προσοχή είτε αιφνίδια και ευρεία είτε σταδιακή και περιορισμένη η εισαγωγή των μηχανών στο εργοστάσιο, η τύχη των εργατών είναι ολέθρια. Στην περίπτωση της αιφνίδιας και ευρείας, δημιουργούνται άμεσα πλεονάζοντες εργάτες και λιμοκτονούν. Στην περίπτωση της σταδιακής και περιορισμένης, παράγεται αθλιότητα για τα εργατικά στρώματα που ανταγωνίζονται τις νέες μηχανές. Τα ενοριακά επιδόματα και η ελεημοσύνη συμπληρώνουν έναν μισθό που δεν επιτρέπει την αναπαραγωγή των εργατριών. Σύγκριση Ινδίας και Αγγλίας.

Οι βελτιώσεις των μηχανών είναι διαρκείς, καθώς καταλαμβάνουν διαρκώς νέα πεδία παραγωγής. Κάθε φορά στόχος είναι να αφαιρέσουν έναν κρίκο της παραγωγής που απαιτεί τη δεξιοτεχνία του εργάτη μέσω της υποκατάστασης των ανθρώπινων μηχανισμών από σιδερένιους. Ιδανικά, το κεφάλαιο θα αποδεσμευόταν πλήρως από την εργασία του ανθρώπου. Αφού αυτό δεν γίνεται, προσπαθεί να μειώσει την τιμή της ανθρώπινης εργασίας, αναθέτοντας την παραγωγή σε μια μηχανή που μπορεί να τη χειριστεί ένα παιδί και μια γυναίκα, αντί ενός ενήλικα άντρα ή ένας ανειδίκευτος εργάτης σε σχέση με έναν ειδικευμένο. Όλες αυτές οι αλλαγές δημιουργούν διακυμάνσεις στο επίπεδο του εργατικού μισθού.

Οι μηχανές λειτουργούν ως μηχανισμός πειθάρχησης της εργατικής τάξης σε περίπτωση εξέγερσης, απεργίας, κ.λπ. “Όταν το κεφάλαιο πιέζει την επιστήμη να μπει στην υπηρεσία του, αναγκάζει πάντα το εξεγερμένο στοιχείο της εργασίας σε πειθάρχηση” (σ.400). Τα

μηχανήματα δρουν ως ένας πανίσχυρος ανταγωνιστής που είναι διαρκώς έτοιμος να καταστήσει «περιττό» τον μισθωτό εργάτη. Είναι τα πολεμικά μέσα του κεφαλαίου ενάντια στις εργατικές εξεγέρσεις (με παρόμοιο τρόπο που οι δολιοφθορές και οι ζημιές στα μηχανήματα αποτελούν πολεμικά μέσα των εργατών).

Αν οι καπιταλιστές εισάγουν μηχανήματα ενάντια στους εργάτες, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε την ιστορία της ανάπτυξης της τεχνολογίας ως καπιταλιστική απάντηση στους αγώνες των εργατ(ρι)ών. Αυτό διαφέρει από τη συνήθη μαρξιστική άποψη που βλέπει την τεχνολογική ανάπτυξη αποκλειστικά ως το αποτέλεσμα του ανταγωνισμού μεταξύ των καπιταλιστών. Μπορούμε να δούμε τον καπιταλιστικό ανταγωνισμό ως μια ιδιαίτερη οργάνωση της ταξικής πάλης στην οποία η επιτυχία ορισμένων καπιταλιστών στην αντιμετώπιση των εργατ(ρι)ών τους, π.χ. με την εισαγωγή νέων μηχανημάτων που αυξάνουν την παραγωγικότητα και μειώνουν το κόστος, αναγκάζει άλλους να κάνουν παρόμοιες επιθέσεις στη δύναμη των εργατ(ρι)ών (Cleaver).

Ενότητα 6: Η θεωρία αντιστάθμισης αναφορικά με τους εργάτες που εκτοπίζονται από τα μηχανήματα

Βασικός στόχος ενότητας → Κριτική και απόρριψη της 'θεωρίας αντιστάθμισης', η οποία ήταν κυρίαρχη στους αστούς οικονομολόγους της εποχής. Συνοπτικά, η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι καθώς οι μηχανές εκτοπίζουν εργάτ(ρι)ες, αποδεσμεύουν κεφάλαιο το οποίο μπορεί να επενδυθεί σε νέες δραστηριότητες και κατά συνέπεια να προσλάβει νέο εργατικό δυναμικό. Οι εργάτες που μένουν άνεργοι σε έναν κλάδο θα «αντισταθμιστούν» από τους εργάτες που θα βρουν δουλειά στις συνοδευτικές βιομηχανίες που θα προκύψουν ως αποτέλεσμα των νέων τεχνολογιών (χρησιμοποιείται και σήμερα με την ΑΙ;)

Επιχείρημα 1ο: Δεν αποδεσμεύεται κεφάλαιο με την εισαγωγή των μηχανών. Αυτό που πραγματικά γίνεται είναι ότι αλλάζει η σύνθεση του συνολικού κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, αυξάνεται το μερίδιο του σταθερού (μηχανές, πρώτη ύλη, νεκρή εργασία) και μειώνεται το μερίδιο του μεταβλητού κεφαλαίου (ζωντανή εργασία).

→ Έστω ότι η εισαγωγή μηχανών κοστίζει όσο το σύνολο της εργασιακής δύναμης που έχει εκτοπίσει (απολυμένοι εργάτες...):

Παλιός τρόπος παραγωγής: 100 εργάτες με 30 λίρες στερλίνες / εργάτη, $\mu = 3.000$ - πρώτες ύλες 3.000 λίρες στερλίνες

Συνολικό κεφάλαιο: $\mu + \sigma = 3.000 + 3.000 = 6.000$ λίρες στερλίνες

Νέος τρόπος παραγωγής: 50 εργάτες με 30 λίρες στερλίνες / εργάτη, άρα $\mu = 1.500$ - μηχανήματα που κοστίζουν 1.500 λίρες στερλίνες και πρώτες ύλες 3.000 λίρες στερλίνες

Συνολικό κεφάλαιο: $\mu + \sigma = 1500 + (1.500 + 3.000) = 6.000$ λίρες στερλίνες

Το μεταβλητό τμήμα του κεφαλαίου αποτελεί τώρα αντί για το μισό μόνο το $\frac{1}{4}$ του συνολικού κεφαλαίου.

→ Έστω ότι η εισαγωγή μηχανών κοστίζει λιγότερο από το σύνολο της εργασιακής δύναμης που έχει εκτοπίσει (απολυμένοι εργάτες...):

Νέος τρόπος παραγωγής: 50 εργάτες με 30 λίρες στερλίνες / εργάτη, άρα $\mu = 1.500$ - μηχανήματα που κοστίζουν **1.000** λίρες στερλίνες και πρώτες ύλες 3.000 λίρες στερλίνες

Συνολικό κεφάλαιο: $\mu + \sigma = 1500 + (1.000 + 3.000) = \mathbf{5.500}$ λίρες στερλίνες

Σε αυτή την περίπτωση αποδεσμεύεται ένα κεφάλαιο 500 λιρών, το οποίο όμως θα απασχολούσε πολύ λιγότερους από 16 εργάτες (αριθμό που θα απασχολούσαν οι 500 λίρες στην παλιά λειτουργία), καθώς οι 500 λίρες στερλίνες για να μετατραπούν σε Συνολικό κεφάλαιο θα χωριστούν τόσο σε μεταβλητό κεφάλαιο (ζωντανή εργασιακή δύναμη) όσο και σε σταθερό (λαμβάνοντας υπόψη και την ανάγκη επέκτασης των μηχανών και των πρώτων υλών με βάση τις νέες μεθόδους παραγωγής).

Επιχείρημα 2ο: Οι εργάτριες που παράγουν τις μηχανές (π.χ. μηχανουργοί) είναι πάντοτε λιγότερες από τις εργάτριες που εκτοπίζονται με την εισαγωγή αυτών των μηχανών (ταπητουργοί). Γιατί το κεφάλαιο που αποδεσμεύεται με τον εκτοπισμό των εργατ(ρι)ών και, καθώς δεν απαιτείται πλέον η καταβολή των μισθών τους, δεν διοχετεύεται εξ ολοκλήρου στην πρόσληψη νέων μηχανοδημιουργών. Η παραγωγή νέων μηχανών απαιτεί με τη σειρά της μέσα εργασίας, πρώτες ύλες, κλπ. Δεν πάει όλο σε πληρωμές μισθών.

Το σύνολο των 1500 λιρών στερλινών, που παράστανε μόνο τον εργατικό μισθό των απολυμένων ταπητουργών, παρασταίνει τώρα με τη μορφή των μηχανημάτων:

1. Την αξία των μέσων παραγωγής που απαιτήθηκαν για την παραγωγή τους
2. Τον εργατικό μισθό των μηχανουργών που τις παρήγαγαν
3. Την υπεραξία που ανήκει στο αφεντικό τους ($\sigma + \mu + \upsilon$).

Επιχείρημα 3ο: Το κεφάλαιο που τελικά αποδεσμεύεται είναι αυτό που προορίζεται για την παραγωγή μέσων διαβίωσης για τις εκτοπισμένες εργάτριες. Αυτό που εννοούν είναι η αποδέσμευση του εργάτη από μέσα διαβίωσης (κομψή διατύπωση που θυμίζει την ελευθερία του εργάτη να φέρει στην αγορά το ίδιο το τομάρι του). Τα μέσα διαβίωσης δεν υπήρχαν γι' αυτούς ως κεφάλαιο αλλά ως εμπορεύματα και αυτοί οι ίδιοι δεν υπήρχαν γι' αυτά τα εμπορεύματα ως μισθωτοί εργάτες αλλά ως αγοραστές. Πλέον, έχοντας χάσει τον μισθό τους μετατρέπονται σε μη - αγοραστές. Αν αυτό συμβεί εκτενώς, πέφτει η ζήτηση για μέσα διαβίωσης. Αν αυτό συμβεί σε μεγάλη έκταση και για μεγάλο χρονικό διάστημα, τότε πέφτουν οι τιμές τους και το κεφάλαιο που τα παράγει θα στραφεί σε άλλες χρήσεις. Με τον δοκιμασμένο νόμο της προσφοράς και της ζήτησης οι μηχανές ωθούν σε απόλυση εργάτες όχι μόνο στον κλάδο παραγωγής όπου εισάγονται αλλά και στους κλάδους παραγωγής όπου δεν εισάγονται.

Επιχείρημα 4ο: Οι εργάτριες που εκτοπίζονται, προστίθενται στις δεξαμενές εργασιακής δύναμης που διατίθενται για εκμετάλλευση στην αγορά εργασίας. Καθώς με την εισαγωγή των μηχανών είχαν συνδεθεί με τη χρήση μίας μηχανής, ο εκτοπισμός τους από μια νέα μηχανή τους ρίχνει στην αγορά εργασίας με χειρότερους όρους, καθώς έχουν λίγη αξία έξω από τον παλιό κύκλο εργασίας τους.

Επιχείρημα 5ο: Αυτό που πραγματικά κάνουν οι μηχανές είναι ότι καθιστούν φθηνότερο και περισσότερο το προϊόν το οποίο παράγεται στον κλάδο στον οποίο εισέρχονται αφήνοντας αρχικά αμετάβλητο το προϊόν στους άλλους κλάδους. Δεν είναι ότι δεν παράγονται αρκετά μέσα διαβίωσης, απλά οι εκτοπισμένες εργάτριες δεν έχουν πλέον πρόσβαση σε αυτά.

Επιχείρημα 6ο: Η εισαγωγή των μηχανών συνεπάγεται ότι πολλαπλασιάζεται η μάζα του μηχανοποίητου σε σχέση με το χειροποίητο ή το χειροτεχνικό προϊόν. Αρχικά, η εκμηχάνιση συνεπάγεται την αύξηση της ζήτησης για μέσα παραγωγής καθώς αυξάνεται η μάζα του παραγόμενου προϊόντος, άρα αυξάνεται και η απασχόληση στους βιομηχανικούς κλάδους που παράγουν αυτά τα μέσα παραγωγής. Υπήρξε αύξηση της απασχόλησης στα

ανθρακωρυχεία παράλληλα με την εισαγωγή των μηχανών. Αλλά, και εκεί σταδιακά επέρχεται εκμηχάνιση. Εκμηχανίζεται και η παραγωγή μηχανών.

Επιχείρημα 7ο: Έχει σημασία σε ποιο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας εισέρχεται η εκμηχάνιση. Αν είναι στα πρώτα στάδια, έχουμε αύξηση της απασχόλησης και στη χειροτεχνία, βιοτεχνία που αξιοποιεί το πλέον περισσότερο και φθηνότερο προϊόν. Παράδειγμα η παραγωγή νήματος με μηχανές (π.χ. άφθονο φθινό νήμα, αυξάνουν οι χειρώνακτες υφαντουργοί μέχρι να τους εκτοπίσει κι αυτούς ο μηχανοκίνητος αργαλειός)

Επιχείρημα 8ο: Η εκμηχανισμένη επιχείρηση προωθεί τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας σε ασύγκριτα μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι η βιοτεχνία, διότι αυξάνει σε ασύγκριτα μεγαλύτερο βαθμό την παραγωγική δύναμη των κλάδων που καταλαμβάνει. Αυξάνει η μάζα των πρώτων υλών, ημικατεργασμένων προϊόντων, των εργασιακών εργαλείων κλπ, η επεξεργασία αυτών των πρώτων υλών, ημικατεργασμένων προϊόντων χωρίζεται σε ολοένα περισσότερα υποείδη → αυξάνεται η πολυσχιδία των κοινωνικών κλάδων παραγωγής.

Επιχείρημα 9ο: Η εκμηχάνιση συνεπάγεται την απόσπαση μεγαλύτερης υπεραξίας. Η απόσπαση μεγαλύτερης υπεραξίας συνεπάγεται περισσότερο πλούτο στα χέρια των κεφαλαιοκρατών, αυτό με τη σειρά του δημιουργεί ζήτηση για περισσότερα προϊόντα πολυτελείας και συνεπώς στρέφει κεφάλαια προς την παραγωγή τους.

Επιχείρημα 10ο: Η αύξηση της ζήτησης για είδη πολυτελείας αλλά και η πολυσχιδία των κλάδων παραγωγής (επιχείρημα 8ο) εντείνουν τη διασύνδεση των αγορών σε διεθνές επίπεδο. Εισέρχονται νέα είδη (ως πρώτες ύλες, ενδιάμεσα προϊόντα, είδη πολυτελείας) από το εξωτερικό. Αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε επενδύσεις σε logistics/ βιομηχανία μεταφορών και στην εξειδίκευσή τους.

Επιχείρημα 11ο: Οι προηγούμενες εξελίξεις οδηγούν στην αύξηση της απασχόλησης για την κατασκευή των υποδομών μεταφορών, ενέργειας και επικοινωνίας, που όμως μας λέει 'που αποδίδουν καρπούς μόνο στο απώτερο μέλλον', αλλά και πάλι η συμμετοχή στη συνολική απασχόληση δεν είναι σημαντική. 'Ο αριθμός των εργατών που απασχολούν αυξάνεται ευθέως ανάλογα προς την ανάγκη αναπαραγωγής της πιο ανειδίκευτης χειρωνακτικής εργασίας' (σ. 408).

Επιχείρημα 12ο: Η αύξηση της παραγωγικής δύναμης που επιφέρει η εισαγωγή των μηχανών επιτρέπει ένα όλο και μεγαλύτερο τμήμα της εργατικής τάξης όπως οι υπηρέτ(ρι)ες να απασχολείται σε **μη παραγωγικές** χρήσεις, όχι με την έννοια ότι δεν εργάζονται, αλλά ότι η εργασία τους δεν παράγει αξία και υπεραξία.

Ας το ξεκαθαρίσουμε. Για όλα αυτά, δεν ευθύνονται οι μηχανές γενικά και αόριστα. Ευθύνεται η κεφαλαιοκρατική παραγωγή και χρησιμοποίησή τους.

Μηχανές γενικά	Μηχανές στον καπιταλισμό
Μειώνουν τον χρόνο εργασίας	Παρατείνουν την εργάσιμη ημέρα
Διευκολύνουν την εργασία	Αυξάνουν την ένταση της εργασίας
Επιτρέπουν στον άνθρωπο να επιβληθεί στις δυνάμεις της φύσης	Κάνουν τον άνθρωπο να υποδουλώνεται στις δυνάμεις της φύσης
Αυξάνουν τον πλούτο του παραγωγού	Εξαθλιώνουν τους παραγωγούς

Οι αστοί οικονομολόγοι μας λένε: Αν τονίζετε αυτές τις αντιφάσεις, εχθρεύετε τις μηχανές. Οι μηχανές είναι πρόοδος, απλά δημιουργούν πρόσκαιρα προβλήματα. Οι Λουδίτες (κυρίως οι νέοι) μας λένε: Οι μηχανές είναι καταστροφή. Να τις σπάσουμε. Εμείς, αντιλαμβανόμενες αυτήν την αντίφαση ως εσωτερική, θέλουμε να βγούμε μέσα από αυτήν μπροστά και να σκεφτούμε τις μηχανές στον κομμουνισμό.

Ενότητα 7: Απώθηση και έλξη των εργατών με την ανάπτυξη της εκμηχανισμένης επιχείρησης. Κρίσεις στη βαμβακοβιομηχανία

Συνεχίζοντας την προηγούμενη ανάλυση, η εκμηχάνιση μειώνει τη σχετική συμμετοχή του μεταβλητού προς το συνολικό κεφάλαιο αλλά μπορεί σε απόλυτο αριθμό να αυξάνει τον αριθμό των απασχολούμενων εργατών. Πώς γίνεται αυτό;

Σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, η αύξηση του αριθμού των συνολικά απασχολούμενων εργοστασιακών εργατριών είναι φαινομενική. Δεν οφείλεται στην επέκταση του ίδιου του εργοστασίου, αλλά στην προσάρτηση παράπλευρων κλάδων. Παράδειγμα: οι ατμοκίνητοι αργαλειοί αυξάνουν τις εργοστασιακές εργάτριες που υφαίνουν χαλιά, κορδέλες κ.λπ, αλλά έχουν προηγουμένως μειωθεί αυτοί που πρότερα κινούσαν τους αργαλειούς. Εδώ, η αύξηση των εργοστασιακών εργατριών είναι μικρότερη από τη μείωση των βιοτεχνικών εργατών.

Εντούτοις, υπάρχουν και περιπτώσεις όπου έχουμε αύξηση του αριθμού των εργοστασιακών εργατριών η οποία είναι μεγαλύτερη από τη μείωση των βιοτεχνικών. Αυτό που έχουμε κατοχυρώσει από την προηγούμενη ενότητα είναι ότι η εισαγωγή των μηχανών, μειώνει το μερίδιο της ζωντανής εργασίας (μεταβλητό κεφάλαιο) σε σχέση με τη νεκρή εργασία (σταθερό κεφάλαιο). Μπορεί όμως η επέκταση της εκμηχανισμένης παραγωγής να οδηγεί τελικά στην αύξηση των εργοστασιακών εργατριών σε απόλυτο αριθμό σε σχέση με τον παλιό τρόπο παραγωγής παρόλο που έχει επέλθει σχετική μείωση (σε σχέση με το σταθερό κεφάλαιο).

Παλιός τρόπος παραγωγής:

500 στερλίνες = 200 στερλίνες μέσα παραγωγής + **300 στερλίνες μισθοί εργατριών**

2000 στερλίνες = 800 στερλίνες μέσα παραγωγής + 1200 στερλίνες μισθοί εργατριών

Νέος τρόπος παραγωγής:

500 στερλίνες = 400 στερλίνες μέσα παραγωγής + 100 στερλίνες μισθοί εργατριών

2000 στερλίνες = 1600 στερλίνες μέσα παραγωγής + **400 στερλίνες μισθοί εργατριών**

Αυτά συμβαίνουν όταν υποθέτουμε ότι η επέκταση του κεφαλαίου στην εκμηχανισμένη παραγωγή διατηρεί την ίδια τεχνική σύνθεση. Η αύξηση του αριθμού των εργοστασιακών εργατών εξαρτάται τότε από την αναλογικά πολύ ταχύτερη αύξηση του συνολικού κεφαλαίου που επενδύεται στα εργοστάσια. Όμως, οι διαρκείς βελτιώσεις των μηχανών (εγγενές στοιχείο της εκμηχανισμένης παραγωγής που έχει μοναδικό στόχο την αυτοαξιοποίηση αξίας) σημαίνουν ότι διαρκώς μεταβάλλεται η σύνθεση του κεφαλαίου υπέρ του σταθερού. Αυτή η διαρκής μεταβολή διακόπτεται από σημεία ηρεμίας και από απλώς ποσοτική επέκταση πάνω στην ίδια τεχνική βάση. Έτσι, αυξάνεται ο αριθμός των απασχολούμενων εργατών.

Όταν οι μηχανές εισέλθουν σε έναν παραγωγικό κλάδο, η επιτυχία της νέας εκμηχανισμένης παραγωγής είναι βέβαιη. Αυτό δίνει προβάδισμα στο εν λόγω κεφάλαιο, δημιουργεί δυνατότητες για κέρδη και προσελκύει και άλλα κεφάλαια, τα οποία αναζητούν διαρκώς νέες επενδύσεις και δυνατότητες αυτο-αξιοποίησης. Αυτή η θύελλα και ορμή της πρώτης περιόδου εμφανίζεται όποτε οι μηχανές εισέρχονται σε νέους κλάδους.

Αυτή η κίνηση οδηγεί στην ωριμότητα της εργοστασιακής οργάνωσης, τα μηχανήματα παράγονται από μηχανήματα, επαναστατικοποιείται η εξόρυξη πρώτων υλών και η επεξεργασία μετάλλων, αναπτύσσονται οι συγκοινωνίες, φτάνουμε στο σύστημα της μεγάλης βιομηχανίας. Αυτό το σύστημα έχει την ικανότητα αλματώδους ανάπτυξης, έχει φοβερή ελαστικότητα. Οι μοναδικοί φραγμοί που γνωρίζει είναι η πρόσβαση σε πρώτες ύλες και σε αγορές για τα εμπορεύματα. Αυτοί οι φραγμοί οδηγούν σε νέες χωρικές διευθετήσεις (spatial fix κατά Harvey). Υπάρχει εγγενές κίνητρο για έναν νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας τόσο γιατί έχουμε πλεονάζοντες εργάτες στις χώρες με τη μεγάλη βιομηχανία, αλλά κυρίως γιατί άλλες χώρες εξαναγκάζονται με αποικιακές μεθόδους να παράγουν τις πρώτες ύλες που απαιτούν οι μεγάλες βιομηχανίες στις έδρες της καπιταλιστικής ανάπτυξης (πχ Αυστραλία: τόπος παραγωγής μαλλιού).

Η συνεχιζόμενη και πυρετωδώς διευρυνόμενη παραγωγή οδηγεί σε υπερκορεσμό των αγορών, η συστολή των οποίων προκαλεί παράλυση (σ. 415). Συνεπώς, το καπιταλιστικό σύστημα της μεγάλης βιομηχανίας είναι εγγενώς ασταθές: οι περίοδοι μέσης ζωτικότητας, ακολουθούνται από ευημερία, **υπερπαραγωγή** και μετά από κρίση και στασιμότητα.

Αυτή η εγγενής αστάθεια και ανασφάλεια γίνεται κανονικότητα για τη ζωή της εργάτριας. Οι κεφαλαιοκράτες ανταγωνίζονται διαρκώς για να αυξήσουν το μερίδιο τους στην αγορά με τη βελτίωση των μηχανών, με την εισαγωγή νέων μεθόδων παραγωγής ώστε να κάνουν τα προϊόντα τους φθηνότερα. Ωστόσο, όταν αυτά δεν αρκούν, ο ανταγωνισμός τους πάντα στρέφεται στο φθνήμα της εργασιακής δύναμης που απασχολούν, προσπαθούν να μειώσουν την τιμή της εργασιακής δύναμης κάτω από την αξία της.

σ. 417

ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ: Απομακρύνει διαρκώς εργάτες από το εργοστάσιο ή κρατά τις πύλες του κλειστές για το νέο ρεύμα νεοσυλλέκτων

ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ: Η ποσοτική επέκταση καταβροχθίζει μαζί με τους απολυμένους και νέα στρατεύματα

Συνεπώς, διαρκής εκτόπιση και έλξη των εργατ(ρι)ών, και με διαρκή εναλλαγή ως προς το φύλο, την ηλικία, τη δεξιότητα των προσλαμβανομένων

Αυτή η εγγενής αστάθεια, έχει δραματικές επιπτώσεις στους βιοτικούς όρους των εργατριών. Στις περιόδους της κρίσης υπερπαραγωγής, καλούνται να χειριστούν πρώτες ύλες κακής ποιότητας, να πληρώσουν για αστοχίες στο τελικό προϊόν που οφείλονται στην κακή ποιότητα των πρώτων υλών, τους παρακρατούνται ποσά για διαμονή σε καταλύματα δίπλα στο εργοστάσιο, ζουν και αναπνέουν σε ολέθρια για την υγεία τους περιβάλλοντα. Το κάδρο συμπληρώνεται από τον οίκτο, τις ελεημοσύνες και τους επαίνους των αστών και των παρατρεχάμενών τους.

Για την κατανόηση του ιστορικού πλαισίου των διαρκών κρίσεων και της νίκης των καπιταλιστών παραπέμπουμε στο άρθρο του Engels το οποίο γράφτηκε στα μέσα του Φεβρουαρίου 1885 κι εκδόθηκε στη βρετανική εφημερίδα *The Commonweal*, επίσημο

όργανο της Σοσιαλιστικής Λίγκας, στις 2 Μαρτίου 1885. Το άρθρο εξηγεί και τον Νόμο περί Σιτηρών, που αναφέρει ο Marx στις σελ. 417 - 421 όπου δίνει ένα ιστορικό παράδειγμα των εναλλασσόμενων περιόδων του βιομηχανικού κύκλου περιγράφοντας την κρίση στη μπαμπακοβιομηχανία

<https://alertacomunista.wordpress.com/2019/06/07/england-1845-1885/>

Σημεία αναστοχασμού:

1. Η εκμηχάνιση της παραγωγής διαφέρει από τόπο σε τόπο ανάλογα με την αξία της εργασιακής δύναμης και γι' αυτό μπορούν να συνυπάρχουν εργασιακές διαδικασίες έντασης εργασίας και κεφαλαίου στην ίδια ιστορική περίοδο. Αναδεικνύουμε δύο σημεία; α) ακόμα και στην εποχή του Marx η εκμηχανισμένη παραγωγή του Manchester δεν ήταν ίδια με αυτήν του Birmingham (που βασιζόταν περισσότερο στη συσσωμάτωση μικρών βιοτεχνικών μονάδων (Harvey, 2010, σ. 214-215). β) Η εκμηχανισμένη βαμβακοϋφαντουργία ώθησε την ανάπτυξη της βαμβakoκαλλιέργειας στις ΗΠΑ με βάση τη δουλεία (Marx, σ. 407).
2. Τείνουμε να πιστεύουμε ότι η ριζική στροφή από τη μεταποίηση στις υπηρεσίες σημειώθηκε τον τελευταίο μισό αιώνα, αλλά τα στοιχεία που παραθέτει ο Marx δείχνουν ότι δεν πρόκειται για έναν καθόλου νέο τομέα. Τουναντίον, ο αριθμός του πληθυσμού που συμμετείχε σε αυτή τη μορφή απασχόλησης ήταν πάντα μεγάλος και πολύ συχνά παραμελούνταν στις οικονομικές αναλύσεις, παρόλο που υπερέβαινε αριθμητικά την εργατική τάξη με την κλασική έννοια των εργοστασιακών εργατών, των ανθρακωρύχων και των συναφών (Harvey, σ. 223).
3. "...Σαν συνεργαζόμενοι, σαν μέλη ενός εργαζόμενου οργανισμού αποτελούν οι ίδιοι απλώς έναν τρόπο ύπαρξης του κεφαλαίου. Γι' αυτό η παραγωγική δύναμη που αναπτύσσει ο εργάτης σαν κοινωνικός εργάτης είναι παραγωγική δύναμη του κεφαλαίου". (Panzieri, σ. 1) Θα είχαμε αυτόν τον πλούτο χωρίς τον ΚΤΠ;
4. Η τεχνολογία δεν είναι ουδέτερη. Δεν αρκεί να την πάρουμε απλά στα χέρια μας οι εργάτριες. Η ειδοποιός **καπιταλιστική** διαφορά στη μεγάλη βιομηχανία δεν είναι τόσο η ιδιωτική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής, αλλά το ότι η βιομηχανική παραγωγή είναι ταυτόχρονα εργασιακή διαδικασία και (πρωτίστως) διαδικασία αξιοποίησης. ... "Στην καπιταλιστική βιομηχανική παραγωγή, λοιπόν, οι παραγωγικές δυνάμεις της κοινωνίας αναπτύσσονται με μια μορφή που κυριαρχεί πάνω στους ανθρώπους και είναι εχθρική για την ανάπτυξή τους - μια μορφή πολύ διαφορετική από εκείνη που μπορεί να φανταστεί κανείς όταν λάβει υπόψη του μόνο την ανάπτυξη ως προς τη διάσταση της αξίας χρήσης και μόνο. Στο πλαίσιο ενός τρόπου παραγωγής στον οποίο η ζωντανή εργασία παραμένει απαραίτητη για την παραγωγή, και τα μηχανήματα χρησιμοποιούνται ως μέσο για την αύξηση της υπεραξίας, οι παραγωγικές δυνάμεις της συγκεκριμένης διάστασης της εργασίας συγκροτούνται σε αντίθεση με τη ζωντανή εργασία **ως παραγωγικές δυνάμεις του κεφαλαίου**" (Postone, 342 - 344). Αρκεί απλώς να κοινωνικοποιήσουμε τα μέσα παραγωγής; (παρέκβαση για αυτοδιαχείριση)
5. Οι Λουδίτες ανήκουν στην ιστορία των εργατικών αρνήσεων του ΚΤΠ. Ο ιστορικός τους ορίζοντας δεν τους επέτρεψε να μιλήσουν και να πράξουν μέσα από την εσωτερική αντίφαση των μηχανών. "Όμως η στάση εργασίας, η απεργία, συνεχίζεται. Η παλιά παραγωγή έχει αναιρεθεί (has been negated), αλλά όχι με τρόπο που να την αντικαθιστά με μια νέα παραγωγή. Η ορισμένη άρνηση του κεφαλαίου ως παραγωγή, η άρνηση αυτή καθαυτή του κεφαλαίου ως παραγωγή δεν έχει παραχθεί,

αλλά μόνο η αφηρημένη άρνηση της, η μη παραγωγή' (For Ourselves,σελ. 1). Αυτό είναι σημαντική διαφοροποίηση από τον νεο-λουδισμό ο οποίος μετά από όσα συνέβησαν μιλάει για επιστροφή σε άροτρα και χειρωνακτική εργασία και μιλάει από ένα ιστορικό παρόν στο οποίο η επικράτηση των μηχανημάτων όχι μόνο στην παραγωγική διαδικασία αλλά σε κάθε έκφανση καθημερινής ζωής είναι δεδομένη, δεν αποτελεί διακύβευμα η επικράτησή της ή μη.

6. Η άρνηση της σχέσης κεφάλαιο συνεπάγεται τον μετασχηματισμό της τεχνολογίας με γνώμονα τη μείωση της χαμένης ζωής για τις εργάτριες, ποσοτικά και ποιοτικά. Επίσης, σημαίνει την άρνηση του εργοστασίου. Αυτό μπορεί να πάρει πολλές μορφές, υλική καταστροφή ορισμένων εργοστασίων, αποσυναρμολόγηση και ανασυναρμολόγηση άλλων με κριτήριο της ποιότητα ζωής της εργάτριας, την αξία χρήσης της κοινωνικότητας, τη θεραπεία του ρήγματος πόλης-υπαίθρου. Δεν πρόκειται για επιστροφή στις πρωτοκομμουνιστικές, προκαπιταλιστικές αξίες χρήσης. Αλλά για ξεπέρασμα των καπιταλιστικών αξιών χρήσης, αυτών που έχουν παραχθεί υπό τον ζυγό της ανταλλακτικής αξίας σε μια νέα βάση. Μια υπέρβαση, όχι οπισθοδρόμηση, μια πρόοδος που συντηρεί και χτίζει περαιτέρω πάνω σε ορισμένα μη αναστρέψιμα αποτελέσματα της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Η διαλεκτική της ιστορικής αντίθεσης της αξίας χρήσης και της ανταλλακτικής αξίας, όπως και άλλες διαλεκτικές, δεν ακολουθεί μια λούπα φαύλου κύκλου αλλά μια ελικοειδή πορεία. "Όμως γι ' αυτόν ακριβώς τον λόγο, η εργατική ανατροπή του συστήματος αποτελεί μια άρνηση του συνόλου της οργάνωσης στην οποία εκφράζεται η καπιταλιστική ανάπτυξη - και, πρώτα και κύρια, σε μια άρνηση της τεχνολογίας στον βαθμό που συνδέεται με την παραγωγικότητα" (Panzieri, σ. 12).
7. Υπάρχει όντως μια μονοσήμαντη καπιταλιστική τάση προς την αποειδίκευση (deskilling); Πώς οι εργαζόμενοι των οποίων η παραγωγική υποκειμενικότητα έχει αδειάσει σχεδόν από κάθε περιεχόμενο, θα οργανώσουν την κατανομή της συνολικής εργασιακής δύναμης της κοινωνίας με τη μορφή μιας αυτοσυνείδητης συλλογικής δύναμης; Η επιστήμη υπάγεται στο κεφάλαιο, αλλά δεν είναι ιδιότητα του κεφαλαιοκράτη. Αυτό σημαίνει, με άλλα λόγια, ότι η ανάπτυξη των δυνάμεων της διανοητικής εργασίας και η άσκησή τους γίνεται χαρακτηριστικό των «εργαζόμενων τάξεων» (Starosta, 2011).
8. Παρέκβαση σε ζητήματα φύλου: α) μπορούμε να δούμε τη διάκριση τεχνικών δυνατοτήτων επιστήμης (μηχανών εφευρέσεων) και κοινωνικών δυνατοτήτων στο ζήτημα πχ της αναπαραγωγής (όπου τεχνικά υπάρχει πλέον η δυνατότητα για το ξεπέρασμα της τυπικής οικογενειακής σχέσης). β) Η ευρύτερη συζήτηση για τις τεχνολογίες υποβοηθούμενης αναπαραγωγής διεξάγεται με όρους είτε αστών οικονομολόγων ή επιστροφής στη φύση. Είτε θρίαμβος χωρίς προβληματισμό για τις μεταστροφές που προκαλεί η εισαγωγή αυτής της τεχνολογίας, ποια υποκείμενα καλούνται να δώσουν γενετικό υλικό, σώματα και σε ποιους/ες; Είτε δεν πρέπει να παίζουμε με αυτά, το μωρό χρειάζεται τη μυρωδιά της μάνας του (Federici). Τι θα λέγατε για δημόσια παρενθετήρια;

Πηγές:

Cleaver, H. *Study Guide to Capital Volume I*

(<https://la.utexas.edu/users/hcleaver/357k/357ksg.html>)

For Ourselves (1973). *The Negation of the Negation: A Contribution to the Concrete Imagination of Proletarian Revolution*,

https://isr.press/For_Ourselves_Negation_of_the_Negation/index.html

Harvey, D. (2010), *A Companion to Marx's Capital*, Verso Books

Panzieri, R. (1964), *Η Καπιταλιστική Χρήση των Μηχανών: Ο Μαρξ Εναντίον των “Αντικειμενιστών”*, μεταφρασμένο στο

<https://alertacomunista.wordpress.com/2019/02/27/capitalist-use-machinery-marx-versus-objectivists/>

Postone, M. (1993). *Time, Labor, and Social Domination: A Reinterpretation of Marx's Critical Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Starosta, G. (2011). Machinery, Productive Subjectivity and the Limits to Capitalism in *Capital* and the *Grundrisse*, *Science & Society*, Vol. 75, No. 1, pp. 42–58